

25. Finansielle instrumenter

- presentasjon

25.1 Innledning

Formålet med IAS 32 er å etablere prinsipper for klassifisering og presentasjon av finansielle instrumenter. Med utgangspunkt i definisjoner på finansielle eiendeler, finansielle forpliktelser og egenkapital etablerer standarden prinsipper for skillet mellom finansielle forpliktelser og egenkapital sett fra utsteders ståsted¹. Standarden inneholder også prinsipper for motregning og nettopresentasjon av finansielle eiendeler og finansielle forpliktelser. Prinsippene i IAS 32 utfyller prinsippene for innregning og måling av finansielle eiendeler og finansielle forpliktelser i IFRS 9 og prinsippene for opplysninger i IFRS 7, blant annet ved at definisjonene som etableres i IAS 32 får direkte betydning for hvilke instrumenter som skal regnskapsføres etter IFRS 9 og hvilke instrumenter som er omfattet av opplysningskravene i IFRS 7. IFRS 7 og IFRS 9 er omtalt i andre artikler i denne boken.

Prinsippene som standarden etablerer for klassifisering som egenkapital eller gjeld, får stor betydning for regnskapsavleggere. Grunnen til det er at klassifiseringen ikke bare påvirker nøkkeltall som gjeldsgrad, egenkapitalandel og egenkapitalrentabilitet, men har også direkte betydning for resultatregnskapet. Renter og gevinst og tap på finansielle forpliktelser skal belastes resultatet, mens utbytte, egenkapitaltransaksjoner og transaksjonskostnader knyttet til egenkapitaltransaksjoner regnskapsføres mot egenkapitalen. I den grad standarden gir anledningen til motregning av finansielle forpliktelser mot selskapets finansielle eiendeler, kan dette også ha stor betydning for et selskaps nøkkeltall.

For mange transaksjoner vil det være enkelt å fastslå om transaksjonen innebærer et finansielt instrument, og om det i så fall er tale om en finansiell eiendel, en finansiell forpliktelse eller egenkapital. I andre transaksjoner kan denne analysen være mer

¹ IASB publiserte i november 2023 et høringsutkast som foreslår endringer i IAS 32, IFRS 7 og IAS 1. I høringsutkastet foreslås det noen endringer for å klargjøre prinsippene for klassifisering som egenkapital eller gjeld.

komplisert. Formålet med denne artikkelen er å gi en oversikt over sentrale bestemmelser i IAS 32 som er av betydning for mange selskaper, og vi tar ikke mål av oss å gi en uttømmende oversikt over IAS 32 eller alle problemstillinger som standarden reiser.

I denne artikkelen omtaler vi først virkeområdet til IAS 32 før definisjonen av finansielle instrumenter omtales i kapittel 25.3. Kapittel 25.4 tar for seg skillet mellom egenkapital og finansielle forpliktelser sett fra utsteders ståsted, og i kapittel 25.5 omtales sammensatte finansielle instrumenter. I kapittel 25.6 omtales motregning og nettopresentasjon av finansielle eiendeler og forpliktelser.

25.2 Virkeområde

Alle finansielle instrumenter omfattet av bestemmelsene i IAS 32, med mindre de er eksplisitt unntatt. Følgende er unntatt² (IAS 32.4):

- Interesser i datterselskaper, tilknyttede selskaper og felleskontrollert virksomheter som regnskapsføres i samsvar med IFRS 10, IAS 27 eller IAS 28, med mindre disse standardene krever eller tillater regnskapsføring etter IFRS 9. IAS 32 skal imidlertid anvendes på derivater på eierandeler i slike selskaper
- Arbeidsgiveres rettigheter og plikter i henhold til ordninger for ytelser til ansatte, jf. IAS 19
- Forsikringskontrakter innenfor virkeområdet til IFRS 17 med noen unntak som fremgår av IAS 32.4
- Finansielle instrumenter, kontrakter og plikter som følger IFRS 2 med noen unntak som fremgår av IAS 32.4

IAS 32 kommer også til anvendelse på kontrakter om kjøp og salg av ikke-finansielle objekter, dersom disse kontraktene i tråd med prinsippene i IFRS 9 skal behandles som om de var finansielle instrumenter. Dette gjelder kjøps- og salgskontrakter som kan gjøres opp netto i kontanter eller andre finansielle instrumenter, eller ved bytte av finansielle instrumenter, med unntak av de av disse kontraktene som er «eget bruk» og ikke utpekt til regnskapsføring innenfor rammen av IFRS 9 (IAS 32.8).

2 Det henvises til selve standarden for de detaljerte bestemmelsene.

25.3 Definisjoner

For å vite hva et finansielt instrument er, og derved hvilke instrumenter som er innenfor virkeområdet til IAS 32, IFRS 7 og IFRS 9, må først finansielle instrumenter defineres. IAS 32 innledes med definisjoner av finansielle instrumenter, finansielle eiendeler, finansielle forpliktelser og egenkapital³.

Et *finansielt instrument* er definert som «enhver kontrakt som fører til både en finansiell eiendel for ett foretak og en finansiell forpliktelse eller et egenkapitalinstrument for et annet foretak» (IAS 32.11). Definisjonen av et finansielt instrument bygger derved direkte på definisjonene av finansielle eiendeler, finansielle forpliktelser og egenkapital⁴.

Definisjonen av et finansielt instrument er altså tosidig. En kontrakt som er et finansielt instrument må alltid gi opphav til en finansiell eiendel for én part, med en tilhørende finansiell forpliktelse eller et egenkapitalinstrument for motparten. Et eksempel er en kundefordring som er et resultat av salget av et produkt. Denne kundefordringen er en kontrakt som gir selgeren av produktet en rettighet til å motta kontanter fra kjøper. Kundefordringen er derved en finansiell eiendel for selger. Kjøperen av produktet vil på sin side ha en kontraktsmessig forpliktelse til å betale, altså en finansiell forpliktelse. Kundefordringen faller derfor inn under definisjonen av et finansielt instrument i og med at kundefordringen er en finansiell eiendel for selger og en finansiell forpliktelse for kjøper.

Det er også verdt å merke seg at definisjonen av et finansielt instrument tar utgangspunkt i kontraktsbegrepet. For en finansiell eiendel eller en finansiell forpliktelse må det foreligge en kontrakt. Standarden definerer «kontrakt» og «kontraktsmessig» som en avtale mellom to eller flere parter som har klare økonomiske konsekvenser som partene har liten, om i det hele tatt noen, mulighet til å unngå, vanligvis fordi avtalen kan fullbyrdes ved dom. Det følger videre at kontrakter kan ha en rekke ulike former og trenger ikke foreligge skriftlig (IAS 32.13). Dette innebærer at finansielle forpliktelser som ikke er kontraktsmessige, som eksempelvis forpliktelsen til å betale skatt av fremtidig inntekt (en lovpålagt forpliktelse) eller en rekke forpliktelser som faller inn under IAS 37, ikke anses for å være finansielle instrumenter.

Teorieksempel 25.1: Konesjonskraft

En virksomhet erverver fallrettigheter og konsesjoner for vannkraftproduksjon. Konsesjonen medfører at selskapet blir forpliktet til å betale konsesjonsavgifter og konsesjonskraft som følger av lov og konsesjonsregulering for øvrig. Det vil her være et spørsmål om virksomheten står overfor for-

³ Definisjonene i denne artikkelen er basert på de offisielle norske oversettelsene.

⁴ Vi viser til IAS 32.11 for de formelle definisjonene av finansielle eiendeler, finansielle forpliktelser og egenkapitalinstrumenter.

pliktelser som skal balanseføres eller ikke. I denne vurderingen er det sentralt hvorvidt forpliktelsene til å betale konsesjonsavgift og levere konsesjonskraft er kontraktuelle forpliktelser eller ikke. Det kan argumenteres for at konsesjonæren ved å akseptere konsesjonsvilkårene går inn i et kontraktmessig forhold med staten hvor en forplikter seg til å avgj konsesjonsavgifter og konsesjonskraft. For vannfallkonsesjoner kan imidlertid slike arrangementer i prinsippet endres av én part i avtalen alene (staten) uten den annen parts samtykke. Det kan derved hevdes at et slikt arrangement ikke er innenfor det kontraktsbegrepet som defineres i IAS 32. Enheten godkjenner gjennom aksept av konsesjonsvilkårene å bli underlagt de samme kravene som gjelder alle andre enheter som omfattes av de samme, aktuelle lovene. Denne typen ordninger er annerledes enn andre typer av kontrakter mellom enheter og staten hvor fremforhandling skjer på markedsmessige vilkår, og resulterer i kontrakter med betingelser som normalt er juridisk forpliktende for begge parter.

Det ikke-kontraktmessige preget på arrangementet blir understreket blant annet av det faktum at størrelsen på konsesjonskraftvolumet blir fastsatt av NVE med utgangspunkt i gjeldende lover, og på basis av NVEs skjønnsmessige vurderinger uten bilaterale forhandlinger. Videre kan NVE på basis av de samme lovene velge å vurdere konsesjonskraftvolumet på nytt etter 20 år, og vilkårene for konsesjonen kan være gjenstand for en generell revisjon etter 30 år. I tilfelle det legges opp til endringer i konsesjonsvilkårene, har ikke konsesjonæren anledning til ikke å akseptere de endrede vilkårene.

Mangelen på en kontrakt tilsier at plikten til å levere konsesjonskraft ikke er en finansiell forpliktelse.

Det er nokså lett å se ut fra definisjonene at vanlige finansielle eiendeler som kontanter, bankinnskudd, kundefordringer, obligasjoner, sertifikater og ordinære aksjer i andre selskaper faller inn under standardens definisjon av en finansiell eiendel. Tilsvarende faller vanlige finansielle forpliktelser som leverandørgjeld, banklån, sertifikat- og obligasjonsgjeld inn under standardens definisjon av en finansiell forpliktelse. Det er heller ikke altfor vanskelig å lese ut av definisjonene at et derivat med finansielt oppgjør møter definisjonen av en finansiell eiendel dersom derivatet har en positiv verdi og møter definisjonen av en finansiell forpliktelse dersom derivatet har en negativ verdi.

Definisjonene blir imidlertid mer kryptiske når det kommer til kontrakter om mottak eller levering av selskapets egne egenkapitalinstrumenter. Dette skyldes standardens nokså omstendelige regler for å skille mellom de kontraktene som vil bli gjort opp i selskapets egne egenkapitalinstrumenter som skal regnskapsføres som selskapets egen egenkapital, og de kontraktene som vil bli gjort opp i selskapets egne egenkapitalinstrumenter som skal regnskapsføres som finansielle eiendeler eller finansielle forpliktelser. Sentralt i dette skillet er hvorvidt kontrakten medfører egenkapitalrisiko, eller om kontrakten representerer en finansiell eiendel eller forpliktelse.

25.4 Skillet mellom gjeld og egenkapital

Det regnskapsmessige skillet mellom egenkapital og gjeld har historisk sett ikke bydd på vesentlige utfordringer for utsteder. Tradisjonelt var regnskapsføringen i all hovedsak styrt av den juridiske formen på instrumentet. Imidlertid er ikke skillet mellom egenkapital og lånekapital i økonomiske termer like tydelig som den juridiske kategoriseringen skulle tilsi. For eksempel kan det hevdes at preferanseaksjer som kan kreves innløst, bør anses mer som en gjeld enn som egenkapital. Motsatt vil mange argumentere for at en obligasjon som aldri kan bli tilbakebetalt, men som vil bli omgjort til ordinære aksjer, har trekk i seg til å være mer som egenkapital enn gjeld, også før konvertering har forekommet. Den tvetydige karakteren til slike instrumenter har medført at regnskapsprofesjonen ikke alltid har oppfattet det som enkelt å avgjøre hvordan man skal regnskapsføre dem.

Teorieksempel 25.2: Preferanseaksjer

Preferanseaksjer som kan kreves innløst av kjøper, er å betrakte som finansiell forpliktelse fordi utsteder ikke kan unnlate å avgi kontanter eller andre eiendeler når kjøper krever dette (IAS 32.16a). Når preferanseaksjene ikke kan kreves innløst av kjøper, må det sees hen til andre vilkår knyttet til aksjene for å bestemme klassifiseringen. Hvis preferanseaksjen ikke er innløsbart, men bærer en ubetinget rett til en fast årlig dividende, vil dividendebetalingen representere en finansiell forpliktelse som svarer til nåverdien av fremtidige dividendebetalinger på utstedelsestidspunktet (se også teorieksempel 25.4 om konvertible lån senere i artikkelen).

Den regnskapsmessige klassifiseringen av instrumenter som enten gjeld eller egenkapital er mer enn kun et spørsmål om allokering. Det økende kravet etter IFRS om å regnskapsføre visse forpliktelser, især derivater, til virkelig verdi innebærer at klassifiseringen av en post som en forpliktelse kan medføre økt volatilitet i resultatregnskapet som ellers ikke ville oppstått dersom posten hadde blitt klassifisert som et egenkapitalinstrument.

Utstedelse av egenkapital gir eierskapsinteresse i et selskap. Eierskapsinteressen belønnes med utbytte, som regnskapsføres som en utdeling av tilbakeholdt overskudd i selskapet. Forpliktelser, som for eksempel et lån, godtgjøres på den annen side med rente. Generelt har långivere prioritet foran aksjonærer i formueskrav overfor selskapet. I praksis kan det også eksistere ulike rettigheter mellom ulike kategorier av långivere og aksjonærer.

Et egenkapitalinstrument gir en eksponering mot differansen mellom et selskaps eiendeler fratrukket alle dets forpliktelser (IAS 32.11). Et egenkapitalinstrument representerer derved ikke en rett til å motta, eller en plikt til å levere, en gitt eller spesifisert mengde kontanter eller andre finansielle instrumenter. Dette til forskjell fra finansielle eiendeler eller finansielle forpliktelser, som nettopp repre-

senterer en rettighet til å motta, eller forpliktelse til å levere, en gitt eller spesifisert mengde kontanter eller andre finansielle instrumenter (IAS 32.17). En kontrakt hvor selskapet skal motta eller levere et fast antall egne egenkapitalinstrumenter, for eksempel aksjer i eget selskap, for et fast kontantbeløp eller annen finansiell eiendel medfører en eksponering i selskapets egen egenkapital, det vil si en eksponering i residualen mellom selskapets eiendeler fratrukket alle dets forpliktelser.

Sentralt her er at det kontantbeløp, eller andre finansielle eiendeler, som skal betales for et fast antall av selskapet egne egenkapitalinstrumenter er fast, slik at instrumentet ikke medfører andre typer risikoer enn en eksponering i residualen mellom selskapets eiendeler fratrukket alle dets forpliktelser. Utsteder av slike instrumenter skal etter reglene i IAS 32 ikke regnskapsføre disse som en finansiell eiendel eller en finansiell forpliktelse, men som et egenkapitalinstrument (IAS 32.22). Det er viktig her å merke seg at det bare er kontrakter som skal gjøres opp brutto ved levering av selskapets egne egenkapitalinstrumenter for et fast beløp som skal regnskapsføres som selskapets egne egenkapitalinstrumenter. Er ikke det beløpet som skal betales for selskapets egne egenkapitalinstrumenter fast, eller er det et variabelt antall aksjer som skal leveres for et fast pengebeløp, inneholder instrumentet også annen risiko enn selskapets egen egenkapitalrisiko. I så fall innebærer bestemmelsene i IAS 32 at denne kontrakten skal regnskapsføres som en finansiell eiendel eller en finansiell forpliktelse (IAS 32.21).

IAS 32 inneholder detaljerte regler for å avgjøre om et finansielt instrument skal regnskapsføres som et egenkapital- eller gjeldsinstrument. Det grunnleggende prinsippet i standarden er at utstederen av et finansielt instrument ved første-gangsinnregning skal klassifisere instrumentet, eller instrumentets bestanddeler, som finansiell forpliktelse, finansiell eiendel eller egenkapitalinstrument i samsvar med det faktiske innholdet i den kontraktmessige ordningen og definisjonene av finansiell forpliktelse, finansiell eiendel og egenkapitalinstrument i IAS 32. Anvendelse av dette grunnleggende prinsippet innebærer at et selskap kan klassifisere et instrument som et egenkapitalinstrument bare dersom kriteriene i både IAS 32.16 a) og IAS 32.16 b) er oppfylt.

Punkt a) referer til definisjonen av en finansiell forpliktelse og slår fast at et instrument som medfører en kontraktmessig plikt til å levere kontanter eller andre finansielle instrumenter til andre parter, eller til å bytte finansielle eiendeler eller forpliktelser på vilkår som kan være ugunstige for utsteder, ikke kan være et egenkapitalinstrument. Bestemmelsene medfører at det kun er når utdeling av avkastning eller tilbakebetaling av innskutt kapital er under det utstedende selskapets kontroll og diskresjon at et instrument kan klassifiseres som egenkapital.

Punkt b) omhandler instrumenter, det vil si kontrakter, som vil bli gjort opp i selskapets egne egenkapitalinstrumenter. Ved å bygge på definisjonen av et egenkapitalinstrument og forståelsen av egenkapitalrisiko slås det fast at kontrakter som vil bli gjort opp ved levering av et fast antall egenkapitalinstrumenter for et fast kontantbeløp, er egenkapitalinstrumenter. Introduseres annen risiko i kontrakten, slik at det ikke er tale om et fast beløp for et fast antall egenkapitalinstrumenter, er kontrakten en finansiell forpliktelse og skal derved ikke regnskapsføres som et egenkapitalinstrument.

Dersom ikke *begge* kriteriene er tilfredsstillt, skal det finansielle instrumentet klassifiseres som en finansiell forpliktelse.

Praksiseksempel 25.1 omtale av behandling av fondsobligasjoner

Kommunalbanken klassifiserte sine fondsobligasjoner som egenkapital i sitt 2022-regnskap.

(Beløp i NOK 1 000 000)	Valuta	Hovedstol i valuta	Innløsningsrett	Rente	Balansført verdi	
					2022	2021
Fondsobligasjon	NOK	1 200	2027	3,26%	1 195	1 195
Fondsobligasjon	NOK	1 200	2025	3 mnd NIBOR +1,25%	1 196	1 196
Sum fondsobligasjon					2 392	2 392

Kommunalbanken utstedte en fondsobligasjon i juni 2020 og en i juni 2017. Obligasjonene inngår i Kommunalbankens kjernekapital, se note 31. Basert på at banken har en ensidig rett til å ikke betale renter eller hovedstol til investorene kvalifiserer den ikke som gjeld etter IAS 32, og er derfor klassifisert som egenkapital i balansen. Rentekostnadene presenteres ikke på linjen rentekostnader i resultatregnskapet, men som en reduksjon av Opptjent egenkapital. Kostnadene innregnes ved betaling, se oppstillingen Endringer i egenkapital. Det er betalt 55 mill. kroner (etter skatt) i renter i 2022 (44 mill. kroner i 2021). Det er påløpt ytterligere 17 mill. kroner (etter skatt) i rentekostnader ved årsskiftet 2022 (16 mill. kroner 2021). Tilsammen tilordnes 56 mill. kroner av resultat etter skatt i 2022 til fondsobligasjonseierne (44 mill. kroner i 2021).

Kilde: Kommunalbanken, Årsrapport 2022, note 25.

Definisjonen av finansielle forpliktelser omfatter også kontrakter hvor selskapet benytter sine egne egenkapitalinstrumenter som betalingsinstrument (IAS 32.21). Dette gjelder kontrakter hvor selskapet skal levere egne aksjer med en verdi tilsvarende et gitt pengebeløp. Dette innebærer prinsipielt at det antall aksjer som kontrakten omfatter, ikke er gitt, men er bestemt av kursen på aksjen eller verdien av andre eiendeler på oppgjørstidspunktet. Et eksempel kan være en kjøpstransaksjon hvor oppgjørsverdien skal svare til et gitt beløp som kan gjøres opp i et variabelt antall aksjer, avhengig av kursen på aksjene på oppgjørstidspunktet. Slike kontrak-

ter faller inn under definisjonen av finansielle forpliktelser og klassifiseres således som gjeld på utstedelsestidspunktet. Det bør generelt noteres at i de tilfellene hvor selskapet benytter egne aksjer som betalingsmiddel, må det utvises aktsomhet, og det bør foretas en nærmere vurdering av den regnskapsmessige behandlingen.

Definisjonene av selskapets egne egenkapitalinstrumenter omfatter ikke kontrakter som i seg selv er instrumenter for fremtidig levering av selskapets egne egenkapitalinstrumenter. Det er bare kontrakter for levering av egne egenkapitalinstrumenter i ett ledd som kan være egenkapitalinstrumenter. En opsjon til å kjøpe tegningsretter i utsteder skal for eksempel alltid regnskapsføres som en finansiell forpliktelse for utsteder, uavhengig av om det er tale om et fast beløp for et fast antall tegningsretter og aksjer i henholdsvis opsjonen og tegningsretten.

Definisjonen av finansielle forpliktelser omfatter kontrakter som vil bli eller kan bli gjort opp på en annen måte enn ved et bytte av et fast kontantbeløp eller en annen finansiell eiendel mot et fast antall av selskapets egne egenkapitalinstrumenter. Hva som skal forstås som et fast kontantbeløp, er ikke opplagt. Spørsmålet ble spesifikt adressert av IFRS IC for konvertible obligasjoner. IFRS IC konkluderte med at konvertible lån utstedt i en annen valuta enn utsteders funksjonelle valuta skal klassifiseres som finansielle forpliktelser i sin helhet, uten å skille ut noen egenkapitalkomponent. Hovedargumentet er at et fast beløp angitt i en annen valuta enn selskapets funksjonelle valuta, ikke kan forstås som et fast kontantbeløp etter IAS 32. Dette på grunn av at et fast beløp i annen valuta enn utsteders funksjonelle valuta er å anse som en kombinasjon av et fast beløp i utsteders funksjonelle valuta og et innebygget valutaderivat i utsteders regnskap. For at et fast beløp skal anses å være et fast beløp i sammenheng med definisjonene i IAS 32, må det altså være tale om et fast beløp i selskapets funksjonelle valuta. Denne problemstillingen har i praksis vist seg viktig for mange norske selskaper.

Selskaper som utsteder tegningsretter i en annen valuta enn selskapets funksjonelle valuta kan som et unntak fra hovedregelen behandle disse som egenkapitalinstrumenter, dersom det blant annet er tale om et fast beløp i utenlandsk valuta for et fast antall aksjer, og tegningsrettene tildeles på pro rata-basis til alle eksisterende aksjonærer (IAS 32.11). Det er verdt å merke seg at dette unntaket fra hovedregelen bevisst er snevert utformet til bare å gjelde tegningsretter tildelt på pro rata-basis og kan ikke anvendes på andre tilsvarende regnskapsspørsmål.

Eierandeler hvor ihendehaveren har rett til å innløse eierandelen faller ikke inn under definisjonen av et egenkapitalinstrument for utsteder, i og med at beslutning om betaling til ihendehaver ikke er under utsteders kontroll eller diskresjon. Utsteder kan likevel regnskapsføre slike instrumenter som egenkapitalinstrumenter dersom instrumentene har alle egenskapene og møter alle vilkårene i IAS 32.16A og 16B

eller 16C og 16D. Unntaket gjelder bare de aktuelle innløsbare instrumentene i seg selv, og ikke kontrakter som vil eller kan resultere i levering av slike instrumenter.

Før unntaket i forrige avsnitt ble innarbeidet i standarden, ble enhver aksje eller andel med innløsningsrett klassifisert som finansiell forpliktelse i utsteders regnskap. Dette omfattet også instrumenter som gir innehaver en rettighet til en residualinteresse i eiendelene til utsteder. Det vil si instrumenter som var utformet slik at ved innløsning hadde innehaver rett på en pro rata-andel av selskapets eiendeler fratrukket all dets gjeld. Klassifiseringen av slike instrumenter innebar, etter enkeltes syn, noe misvisende resultater i regnskapene til såkalte åpne investeringselskaper (det vil si hvor investorene kjøper andeler i selskapet slik at selskapets kapital endres over tid), investeringsfond, kommandittselskaper, partnereide selskaper og samvirkeselskaper, da disse selskapene i mange tilfeller endte opp uten regnskapsført egenkapital. Dette siden disse selskapene ofte gir eierne (eller medlemmene eller investorene, avhengig av type selskap) rett til å løse inn rettighetene i utsteder til ethvert tidspunkt. Dette ledet til at IASB endret standarden, slik at visse finansielle instrumenter i form av aksjer eller andeler med innløsningsrett, eller i form av aksjer eller andeler som gir rett til en pro rata-andel av et selskaps netto eiendeler kun ved likvidering, likevel skulle klassifiseres som egenkapital, selv om disse instrumentene ut fra standardens generelle bestemmelser møter definisjonen av en finansiell forpliktelse. Som nevnt i forrige avsnitt er det imidlertid en rekke kriterier for at disse instrumentene skal klassifiseres som egenkapital.

Som det fremgår fra drøftelsen ovenfor og definisjonene av finansielle eiendeler og finansielle forpliktelser, skal en kontrakt som gjøres opp med levering av et fast antall av utsteders egenkapitalinstrumenter for et fast kontantbeløp eller andre finansielle eiendeler, regnskapsføres som et egenkapitalinstrument i utsteders regnskap. I vedlegg til IAS 32 er det gitt en lang rekke eksempler for å illustrere hva disse bestemmelsene innebærer i praksis, og hvilken regnskapsmessig behandling slike kontrakter vil få etter standardens bestemmelser.

Teorieksempel 25.3: Opsjon på kjøp av aksjer

Et selskap skriver en opsjon som gir motparten en rett til å kjøpe en viss mengde av selskapets aksjer for et gitt kontantbeløp, og hvor kontrakten i tilfelle utøvelse skal gjøres opp ved levering av aksjene mot betaling av kontantbeløpet (ikke netto-oppgjør av kontraktens verdi ved at nettoverdien på kontrakten gjøres opp ved levering av kontanter eller aksjer). I dette tilfellet vil opsjonen ikke komme inn under definisjonen av en finansiell forpliktelse, i og med at det er tale om et gitt kontantbeløp for et fast antall aksjer, og skal derved regnskapsføres som et egenkapitalinstrument for utsteder. Dette medfører at utsteder skal regnskapsføre mottatt opsjonspremie fra motparten som en økning i egenkapital. Siden egen egenkapital regnskapsføres til kost, skal selskapet ikke måle opsjonen til virkelig verdi i påfølgende perioder. Dette til forskjell fra om instrumentet hadde vært regnskapsført som et derivat og en forpliktelse. Om

motparten velger å benytte seg av opsjonen til å kjøpe aksjer ved utløpet av kontrakten, skal beløpet mottatt for aksjene regnskapsføres som økt egenkapital. Om opsjonen forfaller ubenyttet, skjer det ingen regnskapsføring utover den initiale regnskapsføringen av opsjonspremien mot egenkapitalen, utenom eventuelt en reklassifisering innenfor egenkapitalen. Vedlegget til IAS 32 inneholder også eksempler på regnskapsføring av kjøpte opsjoner og forwardkontrakter.

Distinksjonen mellom utstedt egenkapital og utstedt gjeld vil ha vidtfavnende implikasjoner. Først og fremst gjelder dette sammensetningen av balansen, og forholdet mellom balanseført gjeld og egenkapital for soliditetsmålingen av selskapet. I tillegg krever standarden at klassifikasjon i resultatregnskapet av poster knyttet til finansielle instrumenter skal samsvare med klassifikasjonen foretatt i balansen. Dette innebærer at rente, utbytte, tap og gevinster tilknyttet et finansielt instrument eller en bestanddel som er en finansiell forpliktelse, skal innregnes som inntekt eller kostnad i resultatet, mens utdelinger til innehavere av et egenkapitalinstrument skal debiteres direkte i egenkapitalen, justert for eventuelle tilhørende skattemessige effekter (IAS 32.35–35A). Utbetaling av utbytte på aksjer som i sin helhet er innregnet som forpliktelser, skal innregnes som kostnader på samme måte som renter på en obligasjon (IAS 32.36). Tilsvarende blir gevinster og tap tilknyttet innløsning eller refinansiering av finansielle forpliktelser innregnet i resultatet, mens innløsning eller refinansiering av egenkapitalinstrumenter blir innregnet som endringer i egenkapitalen. Endringer i den virkelige verdien av et egenkapitalinstrument blir ikke innregnet i finansregnskapet.

25.5 Sammensatte finansielle instrumenter

IAS 32 regulerer ikke bare skillet mellom egenkapital og gjeld for et instrument i sin helhet, men inneholder også regler som medfører at komponenter av instrumenter som et selskap har utstedt, i enkelte tilfeller skal skilles ut og regnskapsføres separat som en egenkapitaldel. Et sammensatt finansielt instrument er et ikke-derivativt finansielt instrument, som fra utsteders synspunkt inneholder både en egenkapital- og en gjeldskomponent. Standarden krever at en utsteder av et ikke-derivativt finansielt instrument evaluerer om instrumentet inneholder både en forpliktelse og en egenkapitalkomponent (IAS 32.28). Slike komponenter må klassifiseres separat som finansielle forpliktelser, finansielle eiendeler og egenkapitalinstrumenter. Dette betyr at et selskap skal innregne separat de delene av et finansielt instrument som:

- a. skaper en finansiell forpliktelse for selskapet, og
- b. gir innehaver av instrumentet valget om denne vil konvertere det til et egenkapitalinstrument i selskapet (IAS 32.29).

Denne delingen av regnskapsføringen skal bare benyttes av utsteder av det sammensatte finansielle instrumentet. For eiere av slike instrumenter vil regnskapsføringen være styrt av de generelle reglene i IFRS 9. Dette medfører at om et instrument inneholder en egenkapitaldel og en gjeldsdel, så skal eieren av instrumentet regnskapsføre hele instrumentet til virkelig verdi med verdiendringer over resultatet. Dette på grunn av at instrumentets kontantstrømmer ikke bare er betaling av hovedstol og renter på utestående hovedstol på spesifiserte datoer, og derved ikke kvalifiserer for måling til amortisert kost. Se nærmere omtale av dette i artikkelen om innregning og måling av finansielle instrumenter.

Et typisk eksempel på et slikt sammensatt finansielt instrument er en konvertibel obligasjon som gir eieren rett til å konvertere obligasjonen til et fast antall ordinære aksjer i utsteder. Fra utsteders ståsted vil et slikt instrument bestå av to komponenter:

1. en finansiell kontraktmessig forpliktelse til å levere kontanter eller andre finansielle eiendeler, for eksempel i form av rentebetalinger og tilbakebetaling av hovedstol, og
2. en opsjon som gir ihendehaveren rett til å konvertere instrumentet til et fast antall aksjer i utstedende selskap.

Utsteder må i normalttilfellet regnskapsføre et slikt instrument som et sammensatt instrument bestående av en egenkapitaldel og en gjeldsdel. Dette gjelder dersom den konvertible obligasjonen er utformet slik at det er et fast beløp som kan konverteres til et fast antall aksjer i utsteders selskap. Om konverteringskursen ikke er fast, vil opsjonen til å konvertere til aksjer falle inn under definisjonen av en finansiell forpliktelse for utsteder, og må derved regnskapsføres til virkelig verdi som et innebygget derivat. Det er her viktig å være oppmerksom på at når standarden krever et fast antall aksjer for et fast beløp, så er det som drøftet ovenfor tale om et fast beløp i virksomhetens funksjonelle valuta. Dette medfører blant annet at de mange norske selskapene som har utstedt konvertible obligasjoner i en annen valuta enn sin funksjonelle valuta, må regnskapsføre et innebygget derivat til virkelig verdi i stedet for som en egenkapitaldel. Klassifisering av et sammensatt instrument i en finansiell forpliktelse og egenkapitaldel gjøres ved førstegangsinnregning av det finansielle instrumentet, og skal ikke omarbeides for eksempel som resultat av en endring i sannsynligheten for at konverteringsretten blir utøvd (IAS 32.30).

Målingen av finansielle eiendeler og finansielle forpliktelser som ikke er selskaps egne egenkapitalinstrumenter er regulert IFRS 9. Egenkapitalinstrumenter er som tidligere påpekt instrumenter som uttrykker en residualinteresse i et selskaps

eiendeler etter fradrag av alle selskapets forpliktelser. Når den opprinnelige verdien av et sammensatt finansielt instrument skal fordeles på instrumentets egenkapital- og gjeldsdeler, blir egenkapitaldelen tilordnet det restbeløpet som fremkommer etter at beløpet som er fastsatt separat for gjeldsdelen er trukket fra totalverdien (IAS 32.31). Verdien av eventuelle andre komponenter som er innebygget i det sammensatte finansielle instrumentet, utover egenkapitaldelen, skal inkluderes i gjeldsdelen ved målingen og fordelingen i en gjeld- og egenkapitaldel. Summen av de balanseførte verdiene tilordnet til gjelds- og egenkapitaldelene ved førstegangsinnregning er alltid lik den virkelige verdien som ville blitt tildelt instrumentet som helhet. Dette slik at ingen gevinst eller tap oppstår ved førstegangsinnregning ved at bestanddelene i instrumentet innregnes separat.

Praksiseksempel 25.2 Omtale av prinsipper og vesentlige vurderinger foretatt for konvertible obligasjoner

BlueNord regnskapsfører långivers rett til å konvertere et lån til aksjer i BlueNord som et innebygget derivat til virkelig verdi over resultatet.

1.16 Borrowings

Borrowings (financial liabilities) are classified as measured at amortised cost. Borrowings that are subsequently measured at amortised cost using the effective interest method are recognised initially at fair value, net of transaction costs incurred. For hybrid (combined) instrument that includes a non-derivative host contract that is not accounted for at FVTPL and an embedded derivative that is accounted for at FVTPL such as the convertible bond, the Company has elected an accounting polity that all of the transaction costs are always allocated to and deducted from the carrying amount of the non-derivative host contract on initial recognition. The subsequent measurement depends on which category they have been classified into. The categories applicable for the Company are either financial liabilities measured at fair value through OCI or financial liabilities measured at amortised cost using the effective interest method. The convertible bond loan has been determined to contain embedded derivatives, which is accounted for separately as a derivative at fair value through profit or loss, while the loan element is measured at amortised cost (note 3.1).

3.2 Critical judgements in applying the entity's accounting policies**a) Accounting for convertible debt**

The Group has issued bonds With conversion rights and Other embedded derivatives (but the conversion feature is the main element). The conversion feature has been determined to constitute an embedded derivative and has been separated from the loan contract. The loan element has been recognised at amortised cost. At initial recognition, the loan was measured as the residual amount of the proceeds from the bond issue, less issue costs, less the calculated fair value of the conversion feature. The process of determining whether the conversion feature in the convertible bond arrangement should be treated as a liability or an equity component requires the application of significant judgement.

The convertible bond is either a financial liability (including certain embedded derivative features which may require separation) or a compound instrument (i.e. such a liability plus an equity conversion option). The Group has assessed that the holder's conversion option does not involve receiving a fixed number of shares by giving up a fixed stated principal amount of bond, hence the Group has assessed this instrument is not a compound instrument With an equity part. Further multiple embedded derivatives have been identified in the host contract that has been assessed is not readily separable and independent of each Other, and as such is treated as a single compound embedded derivative. Also, the fair value measurement of the conversion feature using the Black-Scholes-Merton valuation model, requires significant judgement when selecting and applying the required assumptions.

Kilde: BlueNord ASA, årsrapport 2022 utdrag fra note 1.16 og note 3.2.

Det mest typiske eksemplet på slik «split accounting» er regnskapsføringen av konvertible instrumenter i de tilfellene hvor konverteringsretten skal regnskapsføres som en egenkapitaldel. Egenkapitaldelen representeres av rettigheten for obligasjonseieren til å kreve aksjer utstedt av selskapet. Denne rettigheten faller utenfor definisjonen av finansielle forpliktelser i de tilfellene det er tale om et bytte av et fast antall aksjer for et fast beløp. Gjeldsdelen representeres av de renter og avdrag som følger fra avtalen om det konvertible lånet. Når «split accounting» gjennomføres, beregnes gjeldsdelen først som verdien av neddiskonterte kontantstrømmer i det konvertible instrumentet (renter og hovedstol), under forutsetning av at det ikke konverteres og med markedsrente for et tilsvarende lån uten konverteringsrett som diskonteringsfaktor (IAS 32.32). Egenkapitaldelen fastsettes residualt slik at denne fremkommer som totalt netto låneproveny minus beregnet verdi av gjeldsdelen. IAS 32 er eksplisitt på at endringer i sannsynligheten for utøvelse av konverteringsretten i løpet av instrumentets levetid ikke skal reflekteres i regnskapsføringen. Hvis utsteder derimot endrer betingelsene i instrumentet for eksempel for å fremme en tidlig konvertering gjennom å tilby en mer fordelaktig konverteringskurs, skal virkelig verdi av fordelen som eier av instrumentet tildeles, beregnes og resultatføres (IAS 32.AG35). Ved en ordinær konvertering av instrumentet ved forfall, skal selskapet føre gjeldsdelen av instrumentet ut av balansen med egenkapitalen som motpost. Det blir ingen resultatføring i dette tilfellet (IAS 32.AG32).

Teoriksempel 25.4: Konvertible lån

Et selskap utsteder 2 000 konvertible obligasjoner i år 1. Obligasjonene har en løpetid på tre år og er utstedt til pålydende 1 000 pr. obligasjon, noe som gir et totalt beløp på 2 000 000. Rente betales etterskuddsvis årlig til en nominell rentesats på 6 %. Når obligasjonene utstedes, er gjeldende markedsrente for tilsvarende obligasjoner uten konverteringsrett 9 %. 9 % er således diskonteringsrente for å beregne nåverdi av kontantstrømmene i den finansielle forpliktelsen. Beregningene nedenfor viser hvordan egenkapitaldelen og gjeldsdelen i det konvertible instrumentet fastsettes.

NV hovedstol (2 000 000 betales ved utløp av år 3)	1 544 367
NV rente (120 000 betalt årlig)	303 755
Total gjeld	1 848 122
Egenkapitalandel (residualberegnet)	151 878
Totalt beløp	2 000 000

Kilde: IAS 32.IE34-36.

25.6 Motregning av finansiell eiendel og finansiell forpliktelse

IAS 1 inneholder et generelt prinsipp om at eiendeler og gjeld ikke skal nettopresenteres. Dette gjelder med mindre en slik nettopresentasjon enten er tillatt eller kreves av en regnskapsstandard eller fortolkning. For finansielle eiendeler og finansielle forpliktelser inneholder IAS 32 spesifikke regler for nettopresentasjon. Standarden krever at en finansiell eiendel og en finansiell forpliktelse skal nettopresenteres og nettobeløpet presenteres i balansen bare dersom selskapet (IAS 32.42):

- a. for inneværende har en juridisk håndhevbar rett til å motregne de innregnede beløpene, og
- b. har til hensikt enten å gjøre dem opp på nettogrunnlag eller å realisere eiendelen og gjøre opp forpliktelsen under ett.

I utformingen av reglene for nettopresentasjon har IASB lagt vekt på juridiske rettigheter og forventede kontantstrømmer. En håndhevbar rett til å motregne en finansiell eiendel og en finansiell forpliktelse påvirker rettene og pliktene knyttet til den finansielle eiendelen og den finansielle forpliktelsen, og påvirker selskapets eksponering for kreditt- og likviditetsrisiko. En slik rett er imidlertid i seg selv ikke et tilstrekkelig grunnlag for motregning (IAS 32.46). I fravær av en hensikt om å utøve denne retten og derved foreta oppgjør på nettobasis, skjer det ingen påvirkning av omfanget av og forløpet for et selskaps fremtidige kontantstrømmer. Når et selskap derimot har til hensikt å utøve denne retten og foreta oppgjøret av den finansielle eiendelen og den finansielle forpliktelsen samtidig med et nettobeløp, vil en presentasjon av eiendelen og forpliktelsen på nettogrunnlag gjenspeile omfanget av og forløpet for de forventede fremtidige kontantstrømmene, og den risikoen som disse kontantstrømmene er eksponert for, på en mer hensiktsmessig måte. Én parts eller begge parters hensikt om å gjøre opp på nettogrunnlag uten å ha noen juridisk rett til dette, er på den annen side ikke tilstrekkelig til å godt-

gjøre motregning. Det skyldes at rettene og pliktene som er knyttet til den enkelte finansielle eiendelen og den enkelte finansielle forpliktelsen, forblir uendret.

Teorieksempel 25.5: Konsernkonto

I et konsern har datterselskapene separate bankkontoer (flerkontoordning) som inngår i et konsernkontosystem hvor rente blir beregnet på nettosaldo for alle kontoene samlet. Bankkontoene er driftskontoer hvor det løpende skjer inn- og utbetalinger, og det kan være tilfeldig om saldo på hver konto er positiv eller negativ ved utløpet av rapporteringsperioden. Morselskapet har ikke til intensjon å overføre midler fra kontoer med positiv saldo ved utløpet av rapporteringsperioden til kontoer med negativ saldo. I samsvar med IAS 32.42(b) skal morselskapet i konsernregnskapet dermed ikke nettoppresentere bankkontoer med henholdsvis positive og negative saldoer.

I de tilfellene at et selskap har en rett til å motregne, men ikke har til hensikt å gjøre opp på nettogrunnlag eller realisere eiendelen og gjøre opp forpliktelsen samtidig, skal det i samsvar med IFRS 7.36 opplyses om hvilken virkning denne retten har for selskapets eksponering for kredittrisiko (IAS 32.47). Standarden krever nettoppresentasjon av finansielle eiendeler og finansielle forpliktelser når dette gjenspeiler selskapets juridiske rettigheter og selskapets forventede framtidige kontantstrømmer ved oppgjør av to eller flere separate finansielle instrumenter. Den underliggende begrunnelsen av dette kravet er at når et selskap har rett til å motta eller betale et nettobeløp, og har til hensikt å gjøre dette, så har det effektivt kun én enkel finansiell eiendel eller forpliktelse (IAS 32.43). Under andre omstendigheter presenteres finansielle eiendeler og finansielle forpliktelser separat i overensstemmelse med deres respektive kjennetegn som selskapets ressurser eller plikter.

Praksiseksempel 25.3 Omtale av prinsipper for motregning og nettoppresentasjon av finansielle eiendeler og finansielle forpliktelser

Kid omtaler motregning og nettoppresentasjon av finansielle eiendeler og forpliktelser.

2.9 Offsetting financial instruments

Financial assets and liabilities are offset and the net amount reported in the balance sheet when there is a legally enforceable right to offset the recognised amounts and there is an intention to settle on a net basis or realise the asset and settle the liability simultaneously. The legally enforceable right must not be contingent on future events and must be enforceable in the normal course of business and in the event of default, insolvency or bankruptcy of the company or the counterparty.

Kilde: Kid ASA, Årsrapport 2022, note 2.9.

En rett til å foreta motregning er en debtors juridiske rett, enten kontraktsfestet eller på annen måte, til å gjøre opp eller på annen måte utligne hele eller en del av

det beløp denne skylder en kreditor ved å føre mot dette beløpet et beløp som kreditor skylder debitor (IAS 32.45). Retten til å motregne må være rettslig håndhevbar og vil som regel stamme fra en skriftlig kontrakt mellom to parter. Motregning og nettopresentasjon vil derved være mest aktuelt for finansielle eiendeler og finansielle forpliktelser med samme motpart. Imidlertid kan det i enkelte tilfeller foreligge en juridisk rett for debitor til å benytte et beløp som tredjemann skylder debitor, til å føre mot beløpet debitor skylder en kreditor. I slike tilfeller forutsettes det at det foreligger en avtale mellom de tre partene som helt klart fastsetter debtors rett til motregning. I den grad en intensjon om motregning og nettooppgjør også er til stede, vil en slik avtale også kunne danne grunnlag for nettopresentasjon, selv om den finansielle eiendelen og den finansielle forpliktelsen har ulike motparter. Fordi retten til motregning er en juridisk rett, kan betingelsene knyttet til denne retten variere mellom jurisdiksjoner, og rettsreglene som anvendes på forholdene mellom partene må tas i betraktning.

De generelle vilkårene for nettopresentasjon vil normalt ikke være oppfylt, og nettopresentasjon er derved ikke tillatt, når (IAS 32.49):

- a. flere ulike finansielle instrumenter benyttes til å etterligne egenskapene til et enkelt finansielt instrument (et «syntetisk instrument»),
- b. finansielle eiendeler og finansielle forpliktelser oppstår av finansielle instrumenter som har samme primære risikoeksponering (for eksempel eiendeler og forpliktelser i en portefølje av ikke-børsomsatte terminkontrakter eller andre derivater), men som omfatter andre motparter,
- c. finansielle eller andre eiendeler er stilt som sikkerhet for finansielle forpliktelser uten regressrett,
- d. finansielle eiendeler blir stilt i depot av en debitor for å oppfylle en plikt, uten at disse eiendelene er akseptert av kreditor som oppgjør for plikten (for eksempel visse fondsordninger), eller
- e. plikter som er pådratt som et resultat av hendelser som fører til tap, forventes å kunne gjenvinnes fra tredjemann ved hjelp av et krav i henhold til en forsikringskontrakt.

IFRS 7 inneholder krav om opplysninger om finansielle instrumenter som er nettopresentert og om finansielle instrumenter som er gjenstand for håndhevbare nettooppgjørsordninger eller lignende avtaler, uansett om de nettopresenteres eller ikke. Se omtale i artikkelen *Finansielle instrumenter – opplysninger*.